

paravit Deus his qui diligunt eum (I Cor. II, 9). Ergo dilige tantum, et inuenies, quoniam præparata sunt ante tempora sæcularia diligentibus. Dilectio namque sola inueniet per desiderium, quod spes jam tenet per fidem dilectionis. Magna igitur vis dilectionis, quæ talia comprehendit, qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt; sed dilectioni parata sunt ab æterno. Quæ nimirum dilectio, quæ in corde venit, omnia ista apprehendit; apprehensa vero diligit: quam profecto dilectionem anima si non amiserit, sine fine beata sui sponsi dulcis fruatur amplexibus.

3. Hæc prout potui, Pater, quia petisti olim, licet in multis occupatus, devotus obtuli; non ut sufficiat

* In edit. deest est.

de his, quod dixi; sed ut habeat beatitudo tua adhuc tyronibus quod exhibeat de tribus istis virtutibus sine quibus nemo est * Christianus. Quarum igitur summa omnium Scripturarum sanctarum explet eloquia. Quas qui habuerit non atramento, sed Spiritu sancto scriptas in præcordiis, habet omnem intelligentiam rerum spiritalium in terris. In terris quippe, quia peregrinamur, sed secundum spiritalem hominem quotidie fructificantes per agnitionem Dei renovamur in celis. Per eundem largitorem omnium bonorum, et auctorem harum virtutum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per immortalia sæcula, et in æternum benedictus. Ame

S. PASCHASII RADBERTI

CORBEIENSIS ABBATIS

DE PASSIONE SS. RUFINI ET VALERII.

(Juxta editionem Sirmondi, Opp. Paschasii Radberti.)

RADBERTUS Corbeiensis abbas, Confessoribus B janua supernæ contemplationis. Quæ quanto majora Christi.

Ad memoriam sanctorum martyrum Rufini ac Valerii *. Cum nos supplicationis detulisset affectus, oblatum est nobis certaminis eorum libellus, cujus historiæ depravatam videns seriem, seu propter antiquitatem, seu propter scriptoris imperitiam, ad emendationis styli formam transferre conatus sum, petentibus id ipsum loci ipsius habitatoribus. Religiosum sane, ut credimus, obsequium, ac sanctis martyribus dignum, ut quorum doctrina vitæ nobis iter ostensum est, quorum exemplis ad virtutum studia imbuti sumus, quorum precibus salvamur ac præsidio protegemur, eorum quoque victorias, ad nostræ fragilitatis institutionem, monimentis inseramus, nec perire per negligentiam torporem patiamur utilem nimis atque salutarem cunctis pie legentibus provecum. Si enim vestis exiguæ particula, vel modicus resoluti corpusculi pulvis, de sanctorum memoriis comparatus, ineffabile fidelibus præbere patrocinium creditur, quis digne vel explicare vel cogitare valeat eorum vita virtutesque quantam salutis materiam conferant devotis mentibus, cum replicantur? Inde namque fides firmatur, pietas nutritur, mundi contemptus nascitur, desiderium supernorum generatur, et, ut totum breviter dicamus, mors aufertur, vita largitur. Sic enim Salvator, qui credit, inquit, in me, etiam si mortuus fuerit, vivet (Joan. XI). Ad resurrectionem denique ex mortuis, ad immortalitatis bonum perpetuæ, historia sanctorum, incentivum est sanctitatis, gradus provectionis,

sint quam vestis aut pulvis corporum, quanquam sanctorum, facile comprehendit, quicumque prudenter advertit. Illa siquidem corruptibilia, hæc permanentia; illa terrena, hæc cœlestia; illa mortalia, hæc sempiterna; in illis primæ transgressionis sententia præsentatur, in istis novæ libertatis dona comprobantur; utque, quod est, dicamus, illi quorum honoris sunt, quod gloriæ ista contulere, hæc autem ab illis defectum potius pertulere, quam susceperunt profectum. Corpus namque quod corrumpitur, deprimit honestatis ac sapientiæ meritum, non elevat, et carni et sanguini amica sunt vitia, contrariæ virtutes. Cum hæc ita se habeant, nonne videtur indignum, dum illa thecis aureis vestiantur, pretioso lapide adornentur, si sordide ista et negligenter habeantur? Quod sit, quando vel ad memoriam posteritatis non statuuntur, vel sententiarum atque verborum vitis violata, ad dignitatis habitum non reformantur. Non quod virtutum insignia et gesta sanctorum stupenda, fucos verborum atque ornamenta requirant orationis, sed quod simplex eorum atque naturalis prolatio, distincta tamen et honesta debet specie enitere, ne sermo confusus et horridus non instruat, sed offendat auditorem. Porro quemadmodum vita sanctorum diligenter atque apte descripta laudes eorum dilatat, ita quoque negligentius habita, gloriam eorum diminuit, Ecclesiæ famam obnubilat, Christi victoriam abscondit. Neque hæc loquentes sanctis pignoribus derogamus, quandoquidem cunctis pie se vene-

* xviii. Kal. Jul.

rantibus, et peccatorum obtineant veniam, et virtutum præsent suffragium, et immortalitatis conferant gaudia. Sed ut ista suspicientes, doctrinam vitamque eorum, quorum sunt in sanctis cineribus memoriæ, et audire desideremus, et audita cordis secreto mandemus: ut quorum cineres devoto reveremur obsequio, eorum vultus mens nostra viva semper contempletur specie, quatenus spiritus noster eorum semper spiritui junctus, quos mundus habet occiduos, nos amplectamur viventes. Nec enim jure putantur absentes, quibus per memoriam præsentamur, per amorem cohæremus, per aspectum cordis alloquimur. Qua de re, merito nos redarguendos non æstimo, quoniam studuimus depravata corrigere, inveterata reparare, quandoquidem per hæc utilitati legentium deservire quæsimus. Non enim gestorum fidem corrupimus, sed nostro sub eloquio priorum scriptorum texuimus historiam. Quod si quis nostram spreverit editionem, legat, si maluerit, antiquam. Nobis satis est nostræ devotionis studium sanctis martyribus obtulisse, credentium in Christo propectibus consuluisse, pœta rogantibus præstitisse, agones mirabiles pro Christo desudatos non occuluisse. Cæterum imperitorum calumnias, malitia seu livore conflatas, surda debemus aures transire. Sed veniamus ad narrationem

Imperantibus Diocletiano et Maximiano Augustis, persecutionis procella Christi Ecclesiis est excitata. Jam quidem Romani orbis fines veritatis Evangelium illustraverat, jam cœlorum regnum fere gentibus fuerat prædicatum, jam Christi laudes omnis lingua resonabat, omnis natio celebrabat, completa propheta quæ dicit: *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (Psal. xviii). Jam Parthus recti tramitis callem didicerat, jam Æthiops cutem mutaverat, jam salutis telo Libya Africaque vulneratæ medelam capiebant, Aquilo rigorem glaciale clementia tempererat austrina, occasus lucis suæ defectum in ortum porrexerat, bellaces Galli gladios in vomeres, lanceas in ligones conflaverant. Non Scythæ feritatem, non Thraces immanitatem, ovina mansuefacti simplicitate, jam noverant. Ipsa rerum domina Roma superba dudum colla Christi subdere gaudebat humilitati, totus pene mundus in Christi gloriam resultabat, universus orbis mortis de tenebris oculos ad novæ lucis gaudia relevabat. Erat videre Israellem Jordanis fluentis in novitatis gratiam superfusum, et per Jesum secunda circumcissione glorificatum Hierichuntina mœnia tubarum sonitu subvertisse, Ahin concremasse, habitatores urbis sylvarum tabernaculi usibus delegasse, civitatem quoque litterarum, sæculi videlicet sapientiam destruxisse, omnemque Chananæorum regionem triumphatis regibus possidere. Parumque fuerat Christianorum plebem suos ritus suamque religionem tueri, nisi etiam pro fidei sinceritate, pro virtutum studio, pro pietatis cultu, reipublicæ curis præficerentur. Palatinas igitur ædes Christi milites obtinebant, urbana negotia disponebant, provincia-

rum procuraciones administrabant, cernebatur ubique sacer conventus, sanctitatis stolis et probitatis insignibus radiare; in foro, in plateis, in urbilibus, in agris laus Christi personabat. Destructebantur fana, simulacra confringebantur, luci succendebantur; templa vero superno Regi fabricabantur, altaria erigebantur, catervæ populorum ad ecclesias innumerales confluebant, hymni cum gaudio celebrabantur, lectiones sanctæ, cum timoris horrore divini recitabantur. Interea verbum Dei, omni ætati, omni sexui, universæ conditioni, secundum uniuscujusque intelligentiæ mensuram, a principibus Ecclesiarum dividebatur. Dies festi cum spiritualis voto lætitiæ ducebantur, memoriæ sanctorum cœlesti jam sede quiescentium agebantur; meditabatur in terris supernorum civium vita, et, ut ita dixerim, terrena conversatio in cœlestem migraverat formam. Quid mirum, cum cœli debebant in terris? *Cæli*, inquit, *enarrant gloriam Dei* (Psal. xviii). Plus inferam, non jam in terris, sed in cœlis morabantur, de quibus Apostolus: *Vestra autem conversatio in cœlis est* (Philip. iii). Ergo homines, cœli effecti, in cœlestibus erant, terrena calcaverant, ad superna conscenderant, mansuris inhærebant, omnibus per circuitum nationibus et terrori erant et admirationi. Inter eas enim positi, tanquam luminaria in mundo radiabant, ut digne Spiritus sanctus super Ecclesiæ suæ laude præcinerit: *Quam speciosa est amica mea! quam decora! pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata* (Cant. vi, 3, 9). Revera enim speciosa erat, quando sanctis componebatur moribus; decora, quando virtutum illustrabatur insignibus; unde in vita plebis honesta lunari nitebat pulchritudine, in rectorum meritis solis splendore fulgebat, et per ornatissimam diligentissime religionis modestiam adversariis cunctis incutiebat tremorem. Tanta igitur stuporis admiratione capti gentium populi convertebantur, et relicto dæmonum cultu, divinæ servitium religionis profitebantur; utque cœlestis participes regni redderentur, sacri fontis desideranter lavacrum expetebant. Sic per tempus plurimum Ecclesiarum status incrementis prosperis augebatur, et gloria earum terris excedens, et cuncta supereminens, festinare videbatur ad cœlum. Nulla enim occurrebat invidia, nullus livor nequissimi dæmonis obviabat, quandoquidem cœlestis dextera fulciebatur auxilio. Populus etiam tunc bene de Deo pro pietatis cultu et justitiæ observatione promerebatur. Verum ubi ex multa libertate multaque indulgentia vitiati sunt mores, et disciplina corrupta est, dum alter alteri invidet, et alter alteri derogat, dum se invicem mordent et incurrunt, et adversum semetipsos intestina prælia commovent, dum verborum jaculis proximorum corda terebrant, dum principes cum principibus, populi cum populis, seditiones et certamina commovent, dum simulatio in vultu, dolus in corde, fallaciæ profertur in verbis, et malam per singula cumulus intumescit, divina Providentia jacturam disciplinæ populo suo illatam ex

plurima pace et nimia sui lenitate perspicuus, aggreditur primo sensum refrenare lapsantes, et integro adhuc Ecclesie statu, congregationibusque manentibus, indulget interim eos qui erant in militia tantum gentilium persecutione pulsari. Sed cum nullus ex hoc clementie ejus intellectus populis redderetur, quin potius, velut ignorantes Deum, absque divina Providentia res agi ducerent, et per hoc eo magis persistenter in malis suis, atque ipsi, qui duces populi videbantur, et principes divini mandati immemores effecti, adversus se invicem contentionibus, zelo, livore, superbia, inimicitias, atque odiis inflammarentur, ita ut tyrannidem potius quam sacerdotium tenere se crederent, Christiane humilitatis et sinceritatis oblitii, sacra mysteria profanis mentibus celebrarent, tunc demum, secundum vocem Jeremie prophetæ (*Thren. 1 et seqq.*), obscuravit Dominus in ira filiam Sion; et dejecit de cælo gloriam Israel, nec rememoratus est scabelli pedum suorum in die iræ suæ. Et sicut iterum dicit, submersit Dominus omnem decorem Israel, et omnes macerias ejus destruxit, evertit testamentum servi sui, profanavit in terram sanctuarium ejus, destruxit eum ab emundatione et sedem ejus in terram dejecit, minoravit dies temporis ejus, perfudit eum confusione: quandoquidem gloriam Ecclesie, quæ velut astra cæli in hujus mundi nocte lucebat, in opprobrium et confusionem deduxit, nec in corde posuit, quod populus olim dilectus fuisset, quod agni incontaminati sanguine redemptus; quod multis signis et prodigiis de Ægypto liberatus (*Exod. 1 et seqq.*), quod per fluentia Rubri maris siccata, spirituali Pharaone submerso, transpositus, quod vocem loquentis Dei de cælo audierat, quod pane vite pastus, quod salutari Spiritus sancti torrente potatus, quod æternæ vite mysteria et nosse meruit et accipere: horum nihil memoratus, in die furoris Altissimus projecit omnem sanctificationis suæ plebis decorem, ut quæ ante fuerat honori fieret in contumeliam, quæ prius venerationi manebat daretur contemptui. Angelorum præsidia submovit, pastorem munitionem destruxit, testamentum vite gentibus dedit profanandum, et omnem religionis decorem sordibus et abominationibus profanavit; quantoque fuerat prius gloriosa cunctis, tantum obscura et vilis dedita est universis. Etenim templa Dei vivi ab ipsis fundamentis destruebantur, Scripturæ sacræ in plateis publice comburebantur, sacerdotes et principes Ecclesiarum nudati et vinciper foros et plateas trahebantur, et carceribus tradebantur. Effusa est enim contentio super principes, et facti sunt opprobrium vicinis suis, subsannatio et illusio cunctis per circuitum nationibus. Nonus decimus igitur agebatur annus imperii Diocletiani, mensis Martius, dies solemnus Paschæ, ut Eusebii narrat historia, cum edicta principis per universum orbem proponebantur ut cunctæ quæ usquam erant ecclesie usque ad solum destruerentur, Scripturæ sacræ igni exurerentur. Post non multum vero tem-

A poris proponuntur et alia, ut Christiani diversis suppliciis addicti sacrificare cogantur. Hic vero sancti martyres ingens spectaculum et angelis et hominibus efficiuntur (*I Cor. iv*), cum persecutorum crudelitate ad supplicia traherentur, ut agones mirandos omnibus desudarent. Per universas civitates, regiones, provincias, impietatis decreta peraguntur, nova et exquisita diversi generis tormenta Christianis inferuntur. Alii carceribus clauduntur, alii flagris afficiuntur, alii equuleis distenti unguibus abraduntur, traduntur in exilium, bestiis subiguntur, aquis præfocantur, ignibus concremantur, gladiis feriuntur. Nec ipsis quoque mortuis cadaveribus impiorum manus parcebant, quin aut inhumata bestiis avibusque laceranda projiciebantur, aut fluctibus immersa piscibus voranda tradebantur, aut in favillam reducta, in pelagi profunda dispergebantur.

Hac tempestate insignes viri, et fidei constantia morumque sanctitate præclari, Quintinus, Victoricus et Fuscianus, Rufinus et Valerius, Crispinus et Crispinianus, cum cæteris suorum sociis Romanæ urbis oriundi, Belgicæ secundæ populis, gentili adhuc superstitione detentis, verba vite prædicantes, eos a jugo demonum ad Christi libertatem vocabant. Qui doctrina mirabiles, virtutibus illustres, tanquam lætissima sidera Gallias illustrabant. Fama est hos cum beato Dionysio, qui a beato Clemente Romanæ sedis pontifice missus fuerat, ut frigida gentilium corda fidei calore animaret, Galliarum fines penetrasse; sed temporum series repugnat. Sanctus namque Dionysius sub Domitiano Cæsare anno ejus imperii secundo, martyrio coronatus est: isti vero Diocletiano et Maximiano Augustis, immortalitatis gloriam perceperunt. Quod temporis spatium, decem et ducentos non minus continet annos, qui numerus annorum, et nostri et alius ævi homines, non solum certaminis tanti habiles officio denegat, verum ipsius corporis vita fungi penitus recusat. Ut ergo verisimilis ratio demonstrat, ille, id est Dionysius, cum adhuc Belgicos caligo gentilitatis perpetua nocte vexaret, illuxit, et perfidie tenebras ab incredulorum mentibus tanquam Lucifer matutinus amovere cepit. Isti vero cum jam lucis serenum nocturnas dissipaverat umbras, nec tamen perfectum fidei diem præteritæ infidelitatis crepusculum præsentabat, tanquam clarissimi et veri solis radii fulgentes apparuere; et adventus sui exortu perfectum credulitatis lumen pollicentes, noctem totius gentilitatis expulere. Ille igitur cum sociis suis, veritatis viam Gallorum populis quibusdam initiis retexit, at isti firmis plantis et stabili gressu per eam incedere docuerunt. Nec minus tamen est meriti principium gratiæ cæcis adhuc mentibus aperire, quam perfectionis plenitudinem dedicare, quoniam luminis ortus omnem claritatis auspiciatur integritatem, et plenitudinis summa principii semper ad caput refertur. Sic auroræ roseus fulgor meridianum consecrat splendorem, et hujus dignitas candoris orientem veneratur illuminationem. Alioquin Paulus plantat,

Apollo rigat, Deus vero dat incrementum (*I Cor. iii*). Non igitur discernamus merita, quorum non largimur honores, nec de coronis liteni constituamus, quorum nescimus agones æstimare. Sed illi iudicium relinquamus, qui martyres suos et vincere fecit, et triumphantibus reddidit coronas. Equidem filii patribus officiosam rependant venerationem, et famuli patronos religiosis studeant obsequiis honorare. Spectent agones, non discernant; mirentur victorias, non æstiment; stupeant coronas, non iudicent. Cum igitur sæva barbaries cruentis manibus aras dæmonum antiqua non religione, sed impietate veneraretur, et pari consensu una superstitione, numerosas deorum catervas senescente jamjam mundo suspiceret, nec aliquis veritatis splendor tenebrosa Gallorum corda illuminaret, tandem divina pietas indoluit, et ad depellendam mortis caliginem, novæ gratiæ præcones destinavit, per quos Belgica, deposito errore, verum fidei lumen cœpit videre, indeque quotidianis provectionibus augmenta capiendo salutis, usque ad supradictorum, Quintini scilicet, Rufini ac Valerii tempus, dæmonum cultores, quamvis Christi Ecclesiis ornata, complectebatur. Sed ut a profana superstitione provinciam sancti martyres liberarent, ab urbe Roma profecti, Gallias petierunt, non persecutionis timore, quæ tunc per orbem sæviebat universum, sed zelo charitatis accensi, ut homines a mortis dominatione liberatos in vitæ restituerent dignitatem. Quid enim uno in loco vitarent quod ubique detonabat? Aut quid consequentia tormenta metuerent quæ libenter pro Christi amore sustinuerunt? Non igitur corporis ut mortem fugerent Gallorum adierunt feritatem, magis vero quatenus per martyrii palmam properarent ad Christum, sævitiam ferocissimæ gentis expetierunt.

Hac itaque tempestate Rictiovarus in Galliis præfecturam gerebat. Vir animi feritate crudelis, et impietatis immanitate ipsius truculentior legibus imperatorum. Qui cupiens imperialibus satisfacere decretis, et vesaniæ suæ furore accensus, gravissimam in Christianos persecutionem cœpit agitare; et ut culturam simulacris exhiberent, nunc terrôribus, nunc blandimentis suadere, non acquiescentes vero diverso tormentorum genere necare. Certabat enim dæmonis minister, impietatis arbiter, fomes vitiorum, quatenus animas ad cœli palatium prope-rantes, ad tartari profunda deponeret, et Christi sanguine redemptas, denuo dæmonicæ jugo servitutis addiceret, diaboli nimirum, cujus vas manebat, imitator. Ille namque in paradisi sublimitate constitutos ad lacrymarum foveam dejecit, iste in virtutis arce iocatos, ad ima vitiorum proturbare quærit. Expulit ille de amœnitate vernanti, hic avertere tentat ab immortalitatis regno. Et quamvis simili proposito et eadem studeant intentione, diversa pugnant arte deripiendi. Diabolus enim, ut fallat, serpentina fraude blandus seductor accingitur, hic vero, ut perdat, dolis violentiaque circumdatur. Crescit enim

sævitiæ cumulus adversus innocentiam semel addictam, etiam famulatus tormentis disquiritur, qui primo lenocinante favore suadebatur, sed Christi militibus eo gloriosior victoria præparatur quo fortiora certamine appetuntur. Et inde triumphus vincentibus major assurgit, unde hostilis manus acriori sævitia pugnat. Satanæ igitur exsecutor in Christi exercitum fremere potest, superare non potest; impugnare valet, sed victus recedit. Cum ergo plurimas urbes Galliarum roseo martyrum sanguine decorasset, civitatem Rhemis advenit, ubi multos sanctorum suppliciis pro Christi confessione diversis interemit. At postquam quos in eodem loco hujus nominis dignitate nobilitatos repererat, acerbitate pœnarum consummasset, fama beati martyris Quintini permovetur, quod virtutum signis et prædicatione sublimes multa diversorum millia populorum a simulacris averteret, et ad veri semperque viventis Dei religionem manciparet. Itaque tantum animarum salutem et dæmonicæ superstitionis detrimentum ægre nimis ferens, ab urbe digressus, Viromandis iter invadit. Siquidem libellus passionis sanctorum Rufini atque Valerii continet, in ea civitate venerabilem diebus illis fuisse Quintinum. Ipsius autem historia passionis insinuat Ambianis civitate primo a Rictiovaro præfecto conventum, et variis pœnis excruciatum, quique insuperabilem Christi martyris animum deprehendens, ad Augustam Viromandorum ferro manus collaque vinctum destinavit. Quo perductus, eodem sæviente præfecto, dirissimis cœsus tormentis appetitus, ad extremum vero capite cæsus, atque in fluvium præcipitatus. Verum ubi primo fuerit auditus, non est nostrum judicare, cum fides sepulturæ locum constiteatur passionis, nec repugnans esse videatur, si prius Ambianensem decoraverit urbem, non solum prædicationis, verum quoque gloriosæ titulo confessionis, ac postea Viromandis profectus, non minoris famæ celebritate, propter signorum claritatem et prædicationis instantiam, aures impii sollicitaverit præfecti. Neque enim tantus Christi martyr est carcere susceptus, etsi ferro ligatus, a prædicatione linguam tenuit impeditam; imo tunc constantius, tunc ardentius eum prædicabat, cujus charitate succensus inter flagella ridebat, inter equuleos exsultabat, inter figentes laminas tripudiabat. Egressus igitur ab urbe præfectus, Rhemense ad palatium regium quod fuerat super fluvium Vuidolæ situm, divertit. In quo loco sancti viri Rufinus et Valerius plebem credentium non modicam doctrina instituebant, moribus excelebant, virtutibus irradiabant. At ubi præfecto de eis indicatum fuisset, missis apparitoribus, jubet illos præsentis suæ sisti. Quo cognito, martyres Christi non terrore pœnarum, sed gravitatis consilio, atque humilitatis magisterio, abscondere se a tyranni conspectu voluerunt. Cœlesti namque magisterio docti, quo ait: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam vero non possunt occidere; sed potius eum timeate qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 28)*: tempo-

rale supplicium et leve ac momentaneum tribulationis nequibant pavere, contemplantes presentium pavore cruciatio non evadi penas, sed mereri, nec a mortis supplicio liberari, sed aeternae damnationis discrimina comparari. Magis vero passionibus Christi per patientiam communicare gaudebant, ut ejus gloriae consortes efficerentur. Non igitur qui fuerant fide roborati, spe certi, charitate succensi, latebram terrore victi petierunt; sed evangelico intenti constituto praecipiente: *Si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam (Ibid., 23)*, temeritatis audaciam gravitatis humilitate vitarunt. Denique quam multi temeritatis abusi praesumptione, dum victoriae palmam audacter invasuros se crediderunt, poenis defatigati miserabiliter ab arce confessionis ceciderunt. At vero qui suis viribus nihil attribuerunt, sed in Domino confisi certaminis campum sub humilitatis signis expetierunt, gloriosam de hoste victoriam retulere. Etenim columna fidei Petrus, dum temere praesumit, unius mulierculae voce prosternitur. Ubi vero didicit nec velocium esse cursum, nec victoriam robustorum, temeritatis audaciam modesta mansuetudinis humilitate correxit, et dum suae timet infirmitati, victor efficitur, qui prius supra conditionis suae meritum sibi arrogans superatur. Namque inconsideratae militis confidentiae, spes victoriae nequaquam est conferenda, sed virtuti. Cujus comites semper existunt, et spes de prosperis, et cautela de adversis. Propterea in Parabolis dicitur: *Palpebrae tuae praecedant gressum tuos (Prov. iv, 25)*. Per palpebras enim subtilitas intelligitur discretionis, qua quisque sapiens gressuum suorum debet iter dirigere, ne securitatis planitie captus per imprudentiam decidat in voraginis praecipitium. Christi ergo milites altioris contemplatione consilii, a facie turbini Ecclesiam Dei ventilantis declinare cupientes, absconsionis subsidium quaesierunt. Erat autem haud procul spelunca spinarum ac veprium densitate vallata. In eam se famuli Christi latere volentes contulerunt, quatenus vel vim persecutionis detonantem declinarent, vel si caelestis dispensatio juberet, ad agonis studium de virtutum officina properarent. Interea donec ansensis animis imperatoris superni sustinent jussum, hymnis vacant et orationibus. Spelaeum migrat in Ecclesiam, bestiarum cubile convertitur in orationis domum, servat specus quos fugat palatium, antra defendunt quos forum persequitur. Sic olim prophetas et prioris saeculi justos, speluncas cavernasque terrae ad munimen sui recolimus expetisse, quos urbes vexaverant, regia proturbarat, mundus contempserat. Denique Loth patriarcham ne Sodomitana vastent incendia, spelunca receptat, et quem Segor tremore concusserat terrae defossus securum faciebat (*Gen. xix*). Eliam regalis ut perimat aula decernit, et fugitantem spelunca complectitur, et quem civitas vivere non sinit, hunc spelunca usque ad divinae secretum allocutionis attollit (*III Reg. xix*). In montibus, in specubus, in abditiis terrarum filii prophetarum demorantur, quos

A urbes populosae, castella munita, vici latissimi conviciis lacessunt, odiis insectantur, opprobriis defatigant. O humana inclementia peccati semine propagata! o feritas animorum, sententino diaboli generata! Lustra ferarum suscipiunt quos hominum domicilia rejiciunt; inter bestias sunt securi, quibus inter homines nullus est locus tutus; servos Altissimi justitiae servatores, pacis amatores, pietatis institutores, iniquitatis expugnatores, homines expellunt, bestiae suscipiunt; populi debellant, ferae venerantur; reges, ut perimant, insequuntur; belluae, ut conservent, sequuntur. Verum non homines, sed bestiae deputandi, quos ratio non regit, sed furor impellit; non modestia coercet, sed libido submergit, Scriptura loquente: *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. xlviii, 13)*.

B Dum ergo athletae regis aeterni, in penetralibus secretae telluris degentes, turbarum tumultus, clamores aulicos devitant, dum solitudinis incolunt secretum, dum quietem supernae contemplationis amplectuntur, dum volatu mentis temporalia negligunt, et ad aeterna contendunt, dum caelesti pasti dulcedine delectamenta mundi despiciunt, et ardentibus votis regis sui praesentiam concupiscunt, satellites crudelis tyranni tandem famulos Christi reperiunt, et catenis vinctos ad tyranni praesentiam ducunt. Quos suis tribunalibus assistentes, hujusmodi verbis aggredditur: Rufine et Valeri, quos deos colitis? aut cujus religionis sacra veneramini? Sancti martyres dixerunt: Unum Deum colimus omnipotentem, immutabilem, sempiternum, creatorem visibilium omnium; omnia implentem, omnia regentem, omnia continentem; et unum Dominum Jesum Christum, instaurantem omnia quae in caelis sunt, et quae in terris. Deos vero, qui sunt simulacra, hominum arte formata, non veneramus, quorum substantia lignum vel lapis est, aut fulgens metallum, materies videlicet corruptioni subjacens et passibilitati, quibus dedit ars formam, ingenium contulit decorem. Divina porro substantia, non aliunde, sed ex se ducens initium, nec tempori est obnoxia, quoniam ante tempora semper existit nec diminutionem recipit, in plenitudine sui aeternaliter perseverans, nec permutationem novit, uniformis, simplex, constans, perfecta, perpetuo subsistens. Cujus verbo factus est mundus, et mundi ornatus universus, cujus Spiritu omnis creatura stabilitur et moderatur, huic hostiam laudis et sacrificium spiritus contribulati quotidie litamus. Praefectus ait: Principes invictissimi decreverunt, ut relicta superstitione qua hominem crucifixum et mortuum colitis, diis omnipotentibus quos Romana respublica colit, adoretis. Nefas est enim a majoribus susceptam religionem deserere, quae Romani statum provexit imperii, regit atque tuetur, et ad novitatis pueriliter inventum mentis levitate transire. Sancti martyres responderunt: Non erubescimus crucem Christi quae salutem tribuit mundo, nec mortem corporis eum

perulisse negamus, per quam nobis donata resurrectio vitæ est. Sed qui crucis improprium jactas, attende quia Dei Filio supplicium ligni perferente, sol caligine velatus aufugit, terra contremuit, saxa soluta sunt (*Luc. xxiii*). Et cujus patibulum elementa non poterant sustinere, suum professa sunt creatorem. Qui mortuum calumniaris, agnosce quod tertia die in luminis auras remeavit, et auctore mortis superato, inferorum regno spoliato cælos ascendit, et gaudentibus angelis triumphum lætitiæ Patris conspectibus reportavit (*Luc. xxiv*). Itaque Deus cum esset ante secula, Verbum siquidem Patris per quod condita sunt sæcula, ut hominem liberaret, homo fieri misericorditer delegit. Et ut peccati jugum, mortis aculeum destrueret, Patris obtemperans jussioni, crucis contumeliam, mortis injuriam, propria voluntate suscepit. Et crux quidem Christi sapientibus mundi stultitia est, sed Dei sapientia stultam fecit sapientiam sæculi (*I Cor. i*), docens se humiliando usque ad mortem, quod humilitas est ascensus qua pervenitur ad cælos, et patientia virtus, cui potestas omnis succumbat inimici. Nec cæleste magisterium decebat, nisi humilitatis ac patientiæ armis accingi, ut superbiam diaboli humilitate deiceret, et præsumptionis audaciam patientiæ gravitate calcaret, quatenus ad cæleste palatium festinantes perdoceret hostis antiqui contrariis esse jaculis vulnerandam, et unde superbia prostraverat illuc humilitatem conscendere, unde levitatis mobilitas deturbaverat eo stabilitatis gravitatem remeare. Hanc igitur divinæ reverentiæ disciplinam mundanæ philosophiæ, tumor non apprehendit, que se non novit humiliare ut surgat, non novit stultam fieri, id est stultitiam suam nosse, quo veræ philosophiæ radios apprehendat, atque ideo crucis opprobrium ridet, mortis subjectionem in Dei Filio reprehendit, tanquam possit humilitas esse vera nisi vilitatis contemptui patuerit, aut patientiæ plenitudinem nisi mortis terminus ostendere possit, sed somniat humana quas nesciat scientia virtutes. Æterna vero sapientia mortales insinuat, qualiter perfectam virtutis arcem et videre et ascendere prævaleant. Non ergo, sicut imputas, inanis superstitionis est religio Christiana, sed doctrina vitæ, magisterium salutis, cultus sanctitatis. Quamobrem in Domini Jesu Christi crucem credere fidelibus libertatis est gloria, mortem ejus pietatis officio venerari, vita est ex mortuis. Deos vero quos magnificentia vestra vocat omnipotentes, et misero errore decepta Romana respublica primo coluit, nunc autem superna coruscante veritate, majorem illius partem constat illuminatam, non solum Romani orbis imperium non sublimant, moderantur et servant, sed nec quidem semetipsos vel defendunt, vel juvare possunt. Denique si statuas in delubris spectes locatas, quid divini numinis queunt habere, quibus nec vitæ, nec sensus alicujus inest munus? Quam largiantur opem, ne dicam regno, civitatibus, populis, saltem minime bestiolæ, quæ nec tantæ poten-

tiæ sunt quantam vermiculo vel cimici conspicimus inesse? Hæc enim vivere se sentiunt, illa nihil noverunt; hæc voluntate sua ultro citroque feruntur, illa nisi aut elata, vel impulsæ nequeunt moveri, ut puta quibus nullus voluntarius inest motus; hæc appetunt sibi convenientia, declinant contraria, illis nullus est appetitus, quas insensibilitas omni privat affectu. Nullum igitur valent auxilium præstare, quæ sui defectus nequeunt inopiam sentire; imo magnæ dementiae comprobatur vita rationeque fruentes ab inanibus subsidium sperare. Quod si placeat illos, quorum hæc feruntur imagines, considerare, quid virtutis, quid juvaminis, quid divinitatis possunt habere, qui homines fuisse comprobantur, atque mortis debitum solvisse? Nec homines illi, quos honos virtutis atque decus bene gestæ vitæ reddiderit claros, sed quos tetra deformitas vitiorum omni infamia turpitudineque commaculavit? Denique ille maximus optimusque Jupiter, ex Saturno sive Rhea procreatus, atque Crete tumultatus, non deum se, sed hominem nascendo moriendoque fuisse demonstrat. Cui ergo potis est largiri salutem, qui non potuit a se mortem propellere? Vel cui vitæ dabit ortum, qui priusquam nasceretur esse non valuit? Aut qualiter aliorum vitas tuebitur ille, qui mox natus ne perimeretur, furtim sublatus, fauces aufugit paternas? Quod si figmentis fidem poeticis dicatis non esse præbendam, historiæ vestræ certæ contestantur esse celatum, ne gladio paterno feriretur, quoniam pater Saturnus, ut regni solus sedem teneret, fidem fratri detulerat, omnes qui sibi nascerentur masculos, se perempturum, quodque servatum fuit in illo qui natiuitate Jovem prævenit. At vero Jupiter et Juno gemini cum fuissent editi, paternis vultibus Juno præsentatur; Jupiter autem subtrahitur, et in Cretam nutriendus exportatur. Quæ cuncta cujus indicia præ se ferunt, nisi infirmi et imbecilli? Quemadmodum igitur infirmus præstare potest quam non habet fortitudinem, aut imbecillus cui dabit solamen, alterius ipse cum sit opis egenus? Sed vitam consideremus, quam sancta fuerit, quamque pudica, ut propterea divinos jure meruerit honores, nonne ab incunabulis impius et impurus reperitur, qui patrem non minus crudeliter quam violenter regni sede privavit, et parvus ætate, sed malitia magnus, decrepiti senis non sustinuit annos, fratres nepotesque debellavit, et principatus monarchiam solus invasit, turpitudine nulla abstinuit? Namque germanam conjugem duxit, neque maritatis aut virginibus pepercit, sed stupris adulteriisque omnia fœdavit. Nec proprio quoque sexui servavit honorem, quin libidini suæ corruptelam congestit masculorum. Videris quidem, talia qui gesserit an sit maximus? Optimus certe non est; nisi forte desipiamus, homines qui talia gerunt, sceleratos ac perditos vocamus, ac omnibus pœnis dignissimos judicamus. Tullius Verri adulteria objecit: hæc Jupiter admisit vester. Publio Clodio sororis incestum imputavit: Jovi optimo maximo eadem et

sor et conjux fuit. Quid pater illius Saturnus? A et simulacra venerari? Non est hoc religionem tenere, sed superstitionem defendere; nec pietatem sequi, sed impietatem nutrire. Recte igitur Seneca tales vituperans cultores: Simulacra, inquit, deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem, aut astant, illis stipem jaciunt, victimas cædunt, et cum hæc tantopere suspiciant, fabros qui illa fecere contemnunt. Quid clarius, quid apertius potest dici, quod eorum non religio, sed vana superstitio destruat? Quid enim latent numinis, quæ præter effigiem nihil regnent animantis? Aut quemadmodum queant auxilia præstare, quibus artificis manus nullum valuit sensum conferre rationis? Aut quid valeant virtutis possidere ex fragili compacta materie? In illo ergo plus potentia, qui formavit illa; ille namque fabricavit illa cum non essent; hæc vero nec fuissent quidem, nisi per illum, nec aliud esse potuerunt quam quod fictor eorum constituit. Attamen totum quod ipse manebat non potuit illis dare, quandoquidem nec rationem nec vitam, quæ habebat, conferre potuit illis. Sed quid hunc tantum in medium adduximus philosophum, simulacra deorum ridentem, cum universi fere vestri sapientes similiter intellexerunt atque scripserunt? Quæ etsi coluerunt, vel consuetudine inducti, vel pavore compulsi, quod tamen dii non essent sive simulacra illa, sive quorum dicebantur effigies, homines videlicet nati, et mortui, et senserunt et litteris ad posteritatis memoriam inseruerunt; at idcirco tantum deitatis nomen illis attributum, quod reges potentissimi fuerunt. Quod mortales, ex bestiali feritate ad humanos mores transtulere, non divina quidem virtute, sed humana industria. Quod artes, quod beneficia illis pluræ contulere, quibus ad vitæ disciplinam et negotiorum commoditatem gerendorum provocarentur. Et rudes quidem homines facile hunc errorem imbiberunt, qui omnes potentes deos esse credebant. Hinc derivatus in posteros error, omnes fere mortales implicuit, ut deos venerarentur, quos antiquitas indocta sacravit. Sed Deus hoc veterno mortales volens liberare, Filium suum incarnari constituit, ut homo inter homines positus, ad veritatis eos viam revocaret, quatenus falsitate relicta, verum Deum nossent, venerarentur, adorarent. Qua de re, non puerilia, sicut insultas, quæ tenemus, sunt dogmata, sed divina. Non enim hæc humana ratio excogitavit, sed cælestis sapientia revelavit. Hæc suscipere, ad vitam ex mortuis est remeare. Hæc tenere, in æternum est vivere. Non ergo susceptus a patribus error præferendus est veritati, sed magis damnato errore sequenda veritas. Quoniam quo longius paterna per filios vitia propagantur, eo deformitas eorum diuturnitate ipsa cumulat. Nec de antiquitate falsorum deorum auctoritas roboranda, quando nemo dubitet falsitatem semper fore damnandam. Alioquin de religionis antiquitate si ratio quaeritur, constat priorem fuisse unius Dei, qui cum mundi cæpit exordio, cultum, quam multorum superstitionem deorum, quæ

sonne mortalis detegitur fuisse, qui femineo de coitu filios procreavit? Et parricida, qui natos proprios jugulabat? Et vitis deditus, qui regnandi cupiditate oblitus fuerat ipsius jura nature? Quandoquidem ut solus imperium obtineret, fratre submoto, de sanguine natorum fœdus percusserit. Aut illi merito fortitudo tribuenda, qui victus perdidit regnum, et ut Jovis evaderet iram, in Latio se abscondit? Infelix itaque deus et miserandus, qui regno vacuatur, domo detruditur, nec habet quo quiescat, sed alieno servatur exsul hospitio. Pudet commemorari Martis adulteria, sanguinis effusionem, pro quo reatu homicidii mortis sententiam suscepisse, pœnam vero evasisse Atheniensium deprecatione. Quid Junonis nefarium thorum? quid femineam in pellices efferationem commemoremus? An sanctissimam Venerem, publicum scortum, divinis honoribus exonorabimus, quæ nullis aliis pro meritis cœlesti fieri numen emeruit, quam quod prima meretricibus formam præbuit, legem decrevit? Si ergo meretrix dea est, cur castitas in mulieribus laudatur? cur adulteria condemnantur? cur prostibulum succumbit infamiae? Certæ virtutes sint opprobrio, quoniam crimina et vitia in diis prædicantur. Quod si stultum videtur, non sunt dii quos vitis expositos fuisse constat. Deus autem virtutis auctor, et sanctitatis amator est, totiusque bonitatis fons et origo. Virtuti vero adversantur vitia, sanctitati non convenit immunditia, bonitati malitia constat inimica. Quanam consequentia vitiosi, impuri, maligni, divinitatem sint adepti, cum nullum vitium cadat in Deum? Quod si facinorosi sunt pro Deo colendi, non puniantur adulteri, non parricidæ damnentur, non fures plectantur, non meretrices crimentur. Horum denique et similium reos scelerum qui incusat, judicat, punit, Deos quos humana res publica colit, dignos supplicio non divinitatis honore demonstrat. Philosophi vestri virtutibus docent sapientiæque studendum, naturamque hominis a summo Deo propterea ratione dicunt adornatam, ut ea duce vitam moresque moderentur, nihilque aliud fore legem, qua damnantur crimina, virtutesque laudantur, quam naturæ rationem, hocque solum homines bestias superare, si regantur intellectu; eos vero qui legem naturæ corrumpentes confusionem sectantur vitiorum, non homines, sed belluas, quorum tenent exempla, dicendos. Qualiter igitur divinis quasi cœlestes laudibus prosequuntur, quorum turpissima legibus gesta condemnantur? Non ergo sunt divi qui convincuntur esse sceleribus infecti, non omnipotentes quos corruptela vitiatæ naturæ coarguit infirmos. Nec Romani culmen imperii servant mortui, qui viventes proprium sibi regnum servare non quiverunt. Quam cernens insaniam poeta exclamat:

O curas hominum, o quantum est in rebus inane!

Quid enim valet inanitus deprehendi quam facinorosis divinitatis honores ascribi, verum Deum negligere

Jovis temporibus est inchoata, multorum post hominum sæcula mundum violavit. Quæ divinis per facile est litteris comprobare. Sed vestras tantum percurrite historias, et reperietis Jovem vestrum post patrem Saturnum regnare cœpisse, lucisque exordium non ante mundum vel saltem cum mundo sumpsisse, sed pluribus post eorum conditionem sæculis, cum jam mortalium multitudo terras repleat. Unde constat non ipsum rerum hominumque repertorem, ut a vobis prædicatur, sed ipsum unum fore mortaliū, sicut litteræ vestræ testificantur, neque illum fore sempiternum, qui post multos se priores regnare cœpit in terris, verum hominem superbissimum qui sibi divinos ascripserit primus honores, brevi tempore principaturus. Non dicas itaque hos Romanam rempublicam provexisse, regere, atque

servare; quia homines fuerunt, mortis lege in pulverem, de quo sumpti sunt, olim redacti, aut simulacra vana sine ratione, sine sensu, sine vita.

Ad hæc præfectus: Diu vos modestia nostra in deorum calumniam sustinuit obloquentes. Sed si non præceptis Augustorum obtemperantes diis venerationem debitam reddideritis, suppliciiis diversis vos faciam consummari. Et jussit eis colla manusque gravibus vinculis aggravari, et in carcerem claudi, ut nexibus vincti, pondere pressi deficerent. Sed sancti martyres exultabant quod Christo per passionem fieri participes merebantur, et divinæ charitatis igne succensi, molestiam corporis in mentis lætitiā transferebant. Nec divinitatis favor abfuit pro se patientibus; sed sancti Spiritus eorum pectoribus munus infundens, infirmitatem corporis in fortitudinis convertit vigorem. Immane denique catenarum pondus veluti lenissimas plumas sustinebant, stupentibus universis quod parva corpuscula jejuniis vigiliisque exæsa tantam gravitatis molem perferre valerent. Traduntur igitur ergastulo die illo, consequenti nocte servandi. In quo temporis spatio, non mœrore corda deponunt, non timore contrahunt, sed per suavitatem spiritus, in charitatem Christi dilatant. Laudes Patri cœlesti celebrant, hymnos libant, gratias agunt, et inter carceris squalores cœlorum gaudia meditantur. Catenis membra vincti, sed libertate Spiritus superni agminibus sociati, supremum postulant regem, ut fidei plenitudinem athleticis suis largiatur, patientiæ virtutem tribuat, perseverantiæ palmam donet, triumphum victoriæ de hostis immanitate concedat.

Altera vero die, rursus tyranni tribunalibus præsentantur. Quos æstimans oblati muneribus facilius supplantari, blando sermone, tanquam compatientis affectu, eos alloqui cœpit: Cum videam vos nobiles atque prudentes esse viros, doleo non parum tantam dignitatem per insaniam sine fructu deperire. Deserentes equidem cœlestium culturam deorum, reliquistis sanctitatis meritum, virtutum decus, vitæ jucunditatem, et aniles ineptias sectando, turpitudini, infamiæ, egestati vos tradidistis. Quis aliquando sa-

piens splendida gesta contemnens honestatis, voluntarius infamiæ subiit deformitatem? Quis unquam generosus, vitæ gloriam spernens, abjectus atque deformis esse delegit? Reddite vos igitur claritati patriæ, reddite vos sapientiæ, qui vos irradiat splendore, neque mentes vestras male cœpta sententia perpetui erroris laqueis pervicaciter teneat addictas, sed ut docti homines atque urbana modestia instituti, faciles ad id quod honestum est animos revocate. Cæremonias avitas suscipite, sacris deorum immortalium religionem deferte; ego vos multis magnisque muneribus donabo, ego maximis honoribus vos sublimabo, ego vos potestatibus amplissimis magnificabo, ego vos invictissimis Augustis commendabo. Ad hæc sancti martyres, non emolliti, sed hostis antiqui sentientes fraudem, responderunt: O venenum mortiferum serpentis ore prolatum! O mortis poculum Babylonico fulgore politum! Sic olim diabolus paradisi colonos per anguem fefellit, sic genus humanum per purpuratæ meretricis pulchritudinem deceptit. Et quidem beatæ quietis incolas, pollicens divinitatis honores, dum supplantat, immortalitatis veste nudavit, et a deliciis placidissimæ suavitatis ejectos, ad labores et ærumnas deflendæ mutabilitatis adduxit. At vero genus hominum, dum præsentis prosperitatem vitæ gloriamque fragilis potestatis captare suasit, sempiternæ mortis carceri mancipavit. Sed neque adhuc antiquæ fraudis oblitus, dolosæ captivæ innectere retia cessat, dum ad suæ malitiæ bellum gladium linguæ judicis corripuit. Et in paradiso quidem bruti animantis fauces tanquam hominis linguam vibravit, hic vero rationabilis linguæ gladium strinxit; quo Christi prudentia præstructos, callidus inimicus subtilioris astutiæ mucrone confodiat. Sed qui Christi potentia victus atque crucis telo confossus est, frustra contra milites ejus arma conquirat, gratis bellum præstruit, non percepturus palmam triumphi, sed exitu lapsum. Ipso nunc auctore bellum geritur, qui suis militibus proclamat: *Confidite, ego vici mundum* (Joan. xvi, 33). Qua de re signifer mortis, attende. Sequentes Christum non meritorum reliquimus insigne, sed invasimus; non virtutis arcem deseruimus, sed ascendimus; non vitæ gaudium perdidimus, sed mutavimus. Quas ergo præclaris gestis remunerationes extollis, quando persæpe infelix eas calamitas confundit? Quam fortium gestorum prædicas famam, cum vita brevis veloci fine cuncta dedat oblivioni? Aut quam vitæ lætitiā jactas, quando cuncta quæ cernis vanarum gaudia rerum umbra velut tenuis celeriter elabuntur? An splendida gesta Pompeium totius orbis imperatorem juverunt, quando gravissimo superbi victoris timore confectus, legionibus desertus, militibus nudatus, ad hostilis gloriæ palmam capite cœditur, et sine nomine corpus relictum tumultuariam in arenis meruit sepulturam? Vel melior forte Cæsarem fortunæ rota sustinuit, qui post Gallicos triumphos, post civiles victorias, post imperii purpuram, multis vulneribus confossus, gratum suis hostibus

super crudeli nece spectaculum fecit? Ubi nunc igitur horum virtutes, quas totum per orbem Romanum magno labore summo studio pepererunt? Ubi divitiarum pompa, quas de toto mundi spatio populis gentibusque subactis congregarunt? Ubi triumphorum gloria, quibus sublimes elati sunt? Hæc igitur cursu breviora finita, quam nihili fuere demonstrant, quæ tanta velocitate prætervolant. Non igitur magna reputes quæ sunt tam parva, nec stabilia credas quæ vides tam vana, nec ducas læta quæ cernis tam tristia. Propter quod monemur non diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: præferunt enim speciem, sed tegunt vanitatem; potentiam simulant, sed abscondunt infirmitatem; gaudium promittunt, sed exhibent dolorem. Non igitur felices hæc qui possidere videntur, sed miserabiles qui pro veris falsa complectuntur. Qua de re munera tua contemnimus, dignitates respicimus, promissa pro nihilo ducimus. Servis etenim Christi, quidquid sublime mundus reputat contemptibile est; quidquid gloriosum vile, quidquid blandum execrabile, quoniam non appetunt in terris divitias perituras, quibus incorruptibiles in caelis parantur, quoniam gloria prætervolans mundi non veri boni possessio est, sed vitiorum materia. Si quidem quidquid habet mundus blandimenta carnis noxia sunt, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ omnia non a Deo Patre sunt, sed ex diabolo (*I Joan. II*). Propter quod certissime teneas quod nos a charitate Christi nulla promissio, nullæ divitiæ, nulla gloria, nulla prospera, nulla contraria poterunt separare.

Ad hæc indignatus præfectus, jussit eos equuleis extendi, et plumbatis cædi. Sancti martyres inter flagella cruciatusque dirissimos, spe supernæ gaudebant retributionis, memorantes quod non sint condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ manifestabitur in sanctis (*Rom. VIII*). Et item quod Jacobus apostolus fidelibus dicit (*Jac. I*): Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero spem securam atque fidem, quam cunctorum fructus honorum decorabit. Qua de re lætitiâ mentis trahentes Domino gratias agebant, utque suis famulis virtutes constantiam conferret, usque in finem postulabant. Cumque tyrannus cerneret sanctorum inter tormenta perseverantiam nec flagellis posse superari, pœnas auget, cruciatus multiplicat, et quidquid malignitate diaboli excogitare in vexationem potest sanctorum, inferre non cessat. Cumque compago membrorum vi pœnarum nimia solveretur, et totam corporis speciem unum vulnus obduceret, caro deflueret, secreta viscerum parerent, spiritu tamen fortes in Christi confessione manebant. Erat denique res plena stuporis, qualiter membra fame siti que confecta, jejuniis attenuata, vigiliis fatigata, tot atque tam magnos perferre poterant cruciatus. Sed unde corporeis defecerant viribus, inde mentis virtute fortiores exstiterant; et unde exterior homo corrumpebatur, in-

terior ad incorruptionis integritatem augmenta sumebat. Postquam vero diu cruciatus in Christi confessione cernit immobiles permanere, jubet eos rursus carcere claudi, donec inveniat quibus eos tormentis deficere compellat. Sancti autem martyres in tenebris ergastuli constituti, mentis aciem ad superna sustulerant, et quibus temporale negabatur incommutabile atque sempiternum lumen contuebantur. Erant quidem corpora flagris lacerata, pœnis abrepta, tormentis avulsa, sed animus fide fortis, spe solidus, charitate robustus divinas laudes meditabatur. Nec horror carceris, atque noctis tenebræ, superni fulgorem luminis quiverant obumbrare; sed lucis corporeæ defectus, et tetra domicilii deformitas in mentium migraverant majestatem, et caligo quæ corporis texerat visus, cordis obtutus revelaverat, quoniam spiritualis fulgor non sole succenditur, neque nocte cæcatur, magis autem claritatis suæ lampade et diem vincit, et nocturnas tenebras repellit, Propheta de se loquente: *Et nox illuminatio in deliciis meis (Psal. CXXXVIII, 11)*. Tandem ergo quieti membra dimittunt, et soporis levamine fessos artus reparant ad laborem futurum. Nec tamen somni gravædine mens obruitur, sed divino igne succensa celestium mysteriis secretorum inseritur. Sensus quidem corporeis officiis obturantur, sed supernis revelationibus reserantur. Ecce denique propinquante jam luce, angelus Domini carceris claustra ingressus apparuit, et totius spatium cellulæ magna luminis claritate perfudit, et ait ad illos: Rufine et Valeri, constantes estote, robustaque mente omnem pœnarum timorem superate; in proximo est ut vos Dominus cum martyrii palma ad se suscipiat, et cœlorum civibus faciat cohæredes, ut ibi jam paratas a Domino coronas percipiatis, quas vobis impræsentiarum videndas ostendam. Quibus dictis, coronas super eorum capita cœlo lapsas deposuit. Erant enim supra solis claritatem mirabili splendore micantes, et in similitudinem lapidis smaragdi vernantes, in utraque nimirum qualitate, id est splendida et viventi, eorum quibus delatæ fuerant meritum signantes, quoniam et per immarcessibilem longanimitatis perseverantiam virerent, et per candidissimam virtutum speciem refulgerent, quatenus divinis donati muneribus; et de promissis certi redderentur, et velut in vitæ speculo, sic in eis et palmam victoriæ suæ et præmiorum contemplarentur insigne.

Mane vero facto, jussit præfectus eos sibi præsentari. Qui cum fuissent adducti, vidit facies eorum in similitudine rosarum, ruboris pulchritudine perfusas, ac totius corporis cutem liliorum candore fulgentem. Nec mirum: celestis namque minister ornamentorum insignibus capita martyrum decorare jussus, secreta mentium exornavit, et in futuræ gloriæ testimonium exteriores etiam corporis artus irradiavit. Simile quoque de protomartyre Stephano gesta testantur, quod stans in concilio plenus Spiritu sancto angelico refulgebat aspectu. Ille siquidem deitatis fulgor horum pectora illumi-

nabat, qui Moysen olim tanta majestate repleverat, ut in ejus faciem respicere plebs Israëlitica non auderet (*Exod. xxx*). Sed priora tempora solum legislatorem tanta gratia coruscantem meruerunt habere, at vero nostra sæcula multos. Non enim nunc ministeriorum formas cœlestium per figuras atque umbras inspiciamus, sed revelata facie gloriam Domini speculamur, in eandem imaginem per sancti Spiritus gratiam transformati. Majoris ergo gloriæ pondus non unum, sed plurimos illustrat, ut deprehendatur in universorum communionem per novitatem Spiritus esse diffusum, quod ante numerosa paucitas propter veteris hominis carnalitate suscipiebat. Videns itaque præfectus admirabili sanctorum vultus majestate coruscare, non divinæ virtutis gratiam veneratur, sed nequitia repletus magos et maleficos criminatur, et propterea illata sibi tormenta vincere, atque diis honorem non exhibere. O miserabilis humanæ cæcitas mentis, quæ de ipsa luce semper obscuratur, et medelam salutis in perniciem vulneris convertit. Hinc est illud Apostoli: *Aliis enim sumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam* (*II Cor. ii, 16*). Eadem quippe causa pro varietate diversæ qualitatis, huic salutem, alteri exitium præstat, non quod periculi materies una sit, sed quod dissimilis qui susceperit conditionis existant. Sic solis radius sanis corporibus conveniens probatur, ægris vero contrarius. Quæ ratio in præsentis facto præbet exemplum, dum tyrannus cœlesti miraculo non informatur ad salutem, sed ad deterioris cumulum provocatur, et inde caliginem coærvat

perfidia, unde percipere fidei lumen debuerat. Im- pietatis itaque circumfusus umbra, innocentes et pios, sceleratos et impios conclamat, multos fore qui multis magnisque suppliciis puniti, crudeli morte tollantur, ne per eos amplius Christiana religio convalescat, et cultura deorum depereat. Tunc officio suo præcepit, ut vinctis pos tergum manibus, eos abire secum faceret, quoniam inde properabat ut convenienti loco ad terrorem necarentur. Ducti sunt autem ab eo loco quasi septem millium quingentorum passuum spatio, quo cum perventum est, juxta pervium publicum super ripam fluminis Vuindolæ capite cæsi sunt; sicque roseo sanguinis sui cruore perfusi, terræ corpora reddentes, beatas cœlo animas intulerunt. Non longo vero post tempore, persecutione cessante, ad proprium locum digno cum honore psallentium sublatis, magna populorum frequentia deportati sunt. Ubi sepulturæ pia cum veneratione traditi, congesta desuper mole muniuntur, sive propterea ne possint postea moveri, sive propter insigne memoriæ posterioribus sæculis relinquendum, ut quod prior ætas tumulorum titulos fabricando clarissimis viris exhibebat, hoc sanctis martyribus novi sæculi plebs devota præstaret. Nec tamen sine divina dispositione locus ille sanctorum promeruit sepulturam, ut ubi Christi gregem verbi dapibus paverant viventes, ubi pluribus vitæ januam reserarant, ibi quoque post mortem quiescant; ut quos ante doctrina imbuerant, virtutibus informaverant, eos nunc precibus muniant, suffragiis defendant. Passi sunt autem octavo decimo Kalendas Julias.

VITA SANCTI ADALHARDI

CORBEIENSIS ABBATIS

AUCTORE S. PASCHASIO RADBERTO.

(Apud Mabill., Acta SS. ord. S. Baud.

1. Pretium operis est viros quosque doctissimos imitari, qui pio mentis affectu, charorum in Christo funera pietatis opere desseverare, flendo quoque miris [*al.*, multis] eos prosecuti sunt laudibus. Quoniam, sicut beatus Ambrosius in opere super Valentinianum dixit: « Etsi incrementum doloris sit id quod doleas scribere, tamen plerumque in ejus, quem amissum dolemus, commemoratione requiescimus; et dum scribendo mentem in eum dirigimus, intentionemque defigimus, videtur nobis in sermone reviviscere, et totus medullam mentis nostræ influere. » Cæterum posteritatis negotium est ut eorum exempla virtutum litteris commendemus, quatenus et nostrum charitatis debitum proximis persolvamus, et Patrum exempla, quos imitari debeant, fidei non negetur. Novimus igitur eos non perisse

post mortem, sed beatius inmutatos, ut moriendo ad immortalia summæ felicitatis gaudia pervenerent. Idcirco non omnino penitus obliterandi sunt a memoria, præsertim tales, quorum non desiisse hinc mortis evulsio fuit, sed in melius commutasse. Neque enim fatendum est, juxta quorundam perfidorum insaniam, quod Scriptura inquit: *Exiguum et cum tadio est tempus vitæ nostræ, nec est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit regressus ab inferis* (*Sup. ii, 1*). Neque hoc dicendum, quod ex nihilo nati sumus, et post hæc futuri sumus quasi non fuerimus. Verum igitur est et incunctanter profitendum, Christum resurrexisse a mortuis, et mortem moriendo vicisse, ut similiter omnes, qui in Christo moriuntur, non jam mortui, imo in Christo vivi atque læti inveniantur. Deus enim